

Зоран Кинђић

Универзитет у Београду, Факултет политичких наука
Међународни центар за православне студије, Ниш – Србија
e-mail: zoran.kindjic@fpn.bg.ac.rs

ПРОБЛЕМ АБОРТУСА*

Апстракт: У настојању да оповргне владајући став о моралној прихватљивости абортуса као неприкосновеног права жене, аутор разматра различите аргументе који се износе у прилог абортуса. Савремена ултразвучна дијагностика оповргла је мишљење да је ембрион пуки део мајчиног тела. Насупрот ставу радикалних феминисткиња да је сваки интерес жене изнад права на живот ембриона, аутор подсећа да је ембрион од тренутка зачећа непоновљива личност, да је створен по лику Божијем, те самим тим не може бити третиран као пуко средство. Утилитаристички став да је највећа срећа највећег броја људи ваљан етички критеријум, крије у себи опасност тиме што допушта елиминацију поједине личности у корист наводног општег добра. Утилитаристичко оправдавање абортуса превиђа дугорочне последице по телесно и душевно здравље мајке, као и њену онострану судбину, уколико се не покаје због греха чедоморства. Негативне последице абортуса по заједницу нису само бела куга него и огреховљеност народа, која је узрок бројних недаћа.

Кључне речи: абортус, зачеће, ембрион, право на живот, личност

I

Један од показатеља крајње мизерног духовног стања европске цивилизације несумњиво је и законима регулисано право жена на абортус. Као што је познато, за разлику од већине афричких и латаноамеричких, као и свих исламских земаља, у европским земљама, изузев Малте, абортус је легализован. Док је пре неколико векова у многим европским земљама за вршење абортуса прописивана чак смртна казна, да би касније за оне који су је вршили била предвиђена вишегодишња робија¹, данас не само што је абортус правно дозвољен него поједини теоретичари, поготово они који су наклоњени феминистичкој идеологији, настоје не само да га етички него чак и религијски легитимизују.

* Овај текст је настао у оквиру пројекта „Динамички системи у природи и друштву: филозофски и емпиријски аспекти“ (евиденциони број 179041), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

¹ У законнику *Constitutio criminalis Carolina*, који је 1532. донео Карло V, предвиђена је смртна казна за абортус. Закон који је 1556. донео Хенри III такође је предвиђао смртну казну. Казна за абортус у време Петра Великог била је вешање. Строге казне за абортус нису везане за хришћанску цивилизацију, па ни за монотеистичке религије, као што се обично мисли. У многим древним културама за абортус је била прописана смртна казна. Она је била особито сурова у асирском законодавству, јер је предвиђала набијање на колац и забрану сахрањивања (Чворовић 2018, 475).

Пре него што испитамо ваљаност неких од аргумената који се износе у прилог абортуса, подсетимо се друштвено-историјског контекста који је омогућио легализацију абортуса. Први светски рат и Октобарска револуција створили су погодне услове за еманципацију жена. Захваљујући томе што су мушкарци углавном били на фронту, па су њихова радна места била упражњена, многим женама је омогућено да се запосле и остваре економску самосталност. То је несумњиво представљао снажан замајац за даљу еманципацију жена и у другим сферама, пре свега у социјалној, образовној, културној и политичкој. Потенцијални проблем за укључивање жена у друштвени живот током ранијих векова, када је жена била принуђена да се стара о мноштву деце, и самим тим била везана за кућу, решен је усавршавањем контрацептивних средстава. Уместо да се препусти трудноћама, савремена жена може да планира број деце. Ошо, чувени индијски гуру, иначе веома популаран на Западу, пре свега због свог провокативног односа према традиционалним религијама, тврди да је контрацепција „један од највећих благослова који се десио човечанству у његовој целокупној историји“. По њему, заправо и „нема веће револуције од измишљања контрацепције, јер се кроз контрацепцију жена коначно изједначила са мушкарцем“.² До тада је жена, проводећи живот у мноштву трудноћа и старању о деци, била у ропском положају у односу на мушкарца, од кога је економски зависила. Њој је због бројних трудноћа била ускраћена могућност да се афирмише у различитим сферама живота, од научне и уметничке до економске и политичке. Са контрацепцијом и правом на абортус жена престаје да буде, како кажу радикалне феминисткиње, машина за рађање и постаје пуноправни субјект. Због тога, не само по радикалним феминисткињама него и мушкарцима либералног опредељења, право на абортус жени не сме бити ускраћено.

Иако је процес постепеног окретања леђа Христу и устоличења човека за центар света започео још пре ренесансе, римокатоличким проглашавањем папе за Христовог намесника на земљи³, европска цивилизација, упркос све израженијој секуларизацији, све до XX века није ни помишљала да озакони абортус. Напротив, тај чин, за који је коришћен термин утробно чедоморство, третиран је не само као морални преступ него и као смртни грех, за који је прописана дугогодишња епитимија. Прелом настаје са Октобарском револуцијом. Револуционари, непријатељски настројени не само према старом поретку него и према религији, отворили су простор за најразличитије авангардне покрете. Један од тих покрета промовисао је сексуалну револуцију. Друштво „Доле стид!“, на чијем челу је била Александра Колонтај, за циљ је имало ослобађање људи од осећања стида, које наводно представља реликт старог буржоаско-хришћанског друштва. Чланови друштва „Доле стид!“ не само што су пропагирали него и упражњавали сексуалне слободе, као што су непоштовање брака, мењање сексуалних партнера, нагост на улицама и у јавном превозу. Лењин, који је био веома наклоњен Колонтајевој, иако је одбијао неке њене предлоге, као што је онај о изградњи уличних кабина за вођење љубави, 1920. године доноси закон којим се у Совјетском Савезу дозвољава абортус. Западне земље, упркос идеолошкој супротстављености, ускоро ће и саме, са закашњењем од неколико деценија, следити тај пример. Иако се, попут Совјетског Савеза нису јавно одрекле хришћанства и прибегле отворном прогону хришћана и хришћанских вредности, оне, следећи логику капитала за што већим профитом, промивишу сексуалне слободе и користе (полу)наго женско тело у рекламне сврхе. Стид и тамо постаје застарела категорија. Док је у хришћанској традицији осећање стида, поготово када је у питању био женски пол, позитивно вреднован, будући

2 Osho 2004, 72

3 Јустин 1999, 332

да је представљао брану према греху⁴, од друге половине XX века оно све више губи на значају, тако да се може рећи да се убрзано приближавамо стању бестидности, налик оном у Содоми и Гомори. У таквој атмосфери, где разврат и изопаченост постаје нешто на шта се све више навикавамо, не чуди што абортус заузима статус неприкосновеног женског права.⁵

II

У одбрану права на абортус либерали и радикалне феминисткиње наводе да нико не сме да доводи у питање слободу жене да самостално располаже својим телом. Уколико би друштво одузело жени то право, она би престала да буде субјект, и била би фактички сведена на особу нижег ранга. Њима се чини да су слобода и самосталност жене нераскидиво повезане са тим правом.⁶ Њихове идеолошке поставке у тој мери су заузеле доминантан простор у нашој стручној јавности, да се готово више нико не усуђује да их доведе у питање. Оне се напросто прихватају као саморазумљиве. Да није тако, тешко бисмо били у стању да разумемо како је могуће да наш познати демограф Мирјана Рашевић дође до апсурдног закључка да „свака жена има природно право, право *чији је извор* природа, *Бог* или *рацио*, да прекине трудноћу и социјално право, историјски изборено право, на планирање породице и институције за абортус“.⁷ Мада се од наших атеистички настројених теоретичара може свашта очекивати, изрећи тврдњу да је сам Бог подарио жени природно право на абортус ипак је превише.

Да би се проценила ваљаност неког становишта, неопходно је подвргнути га критичком преиспитивању. Будући да нисмо спремни да се повинујемо захтевима политичке коректности, и тиме изневеримо како властити теоријски позив тако и људско достојанство, не преостаје нам ништа друго него да размотримо аргументе које заступници абортуса износе у одбрану оног што се све донедавно с моралним гнушањем дискредитовало као чедоморство. Пођимо најпре од кључног питања како се одредити према праву нерођене особе на живот. На могући приговор да се залагањем за абортус

4 Св. Јован Лествичник је, осврћући се на плотска искушења, истицао да Бог показује велику бригу за мушкарце тиме што „бесрамност женског пола обуздава стидом, као неком уздом. Јер, када би жене ишле мушкарцима, ниједан човек се не би спасао“ (Св. Јован Лествичник 2008, 109).

5 „Ми живимо у време разврата који расте као лавина. Абортус не сме да се посматра апстрактно, он је *органички део бездуховности друштва и култа насладе*. Још донедавно се абортус сматрао злочином, данас је постао свакодневица, али ће ускоро постати одлика цивилизације и тада ће људи који се усуде да куде абортус бити презирани и исмевани као фанатици и мрачњаци“ (Рафаил 2006, 383, подвукао ЗК).

6 Они који се залажу за право нерођеног детета на живот често бивају оптуживани за „настојање да се жене ’дисциплинују’ и врате својој предодређеној улози жене-мајке“. Крајњи циљ поборника покрета за живот наводно је претварање жене „у пуки објект који се може употребити за остварење ’виших’ циљева“ (Константиновић Вилић – Милосављевић – Петрушић 1999, 12 и 14). Но, ма колико се некоме може учинити да би забрана права на самовољан абортус значила лишавање жене статуса слободног, аутономног бића, такво мишљење не заступају чак ни све феминисткиње. Иако се то углавном прећуткује, треба знати да су ране феминисткиње заправо биле против абортуса. Сузан Б. Ентони је истичала не само да је абортус злочин чедоморства него и „средство за експлоатисање како жена тако и деце“. Настојање радикалних феминисткиња да феминизам као такав повежу са абортусом неприхватљиво је припадницама организације „Феминисткиње за живот“. Оне „тврде да иза њих стоји две стотине година дуга феминистичка историја коју карактерише борба против абортуса и да је тек 1970-тих женски покрет пригрлио абортус“ (Алкорн 2009, 71-72).

7 Рашевић 1993, 14, подвукао ЗК.

не води рачуна о праву нерођене особе на живот, радикалне феминисткиње одговарају на различите начине. Неке од њих тврде да фетус, или макар ембрион, није личност, већ пуки део тела жене, неуобличени људски материјал, те самим тим нема никаква права. Будући да фетус не може постојати изван мајке, он се, не само по њима него и по појединим филозофима, као што је Мортимар Адлер, своди на део њеног тела. Адлер тврди да је нерођено дете „део мајчиног тела, на исти начин као што је рука или нога део живог организма неке особе. Одлука те особе да ампутира руку или ногу спада у област приватности – она има слободу да учини све што не повређује друге и не утиче на благостање људи“.⁸ Захваљујући развоју науке и технике није тешко увидети да је такво мишљење потпуно погрешно. Пре свега зато што је ембрион генетски различит од мајке. „Као друго, плацента не ураста у зид материце, она егзистира као плацентна баријера, која не дозвољава већини мајчиних обољења да продру у њега. Заражавање детета, по правилу, може настати само од момента рађања. Крв мајке не може ући унутар ембриона. По њеном саставу и групи, по генетици сваке ћелије свога тела ембрион је различит од мајке.“⁹ Осим тога, у половини случајева пол ембриона је другачији од мајке. „Ако је за жену немогуће да има мушке гениталије, онда дечак кога она носи не може бити до њеног тела.“ Чињеница да се некада дешава да фетус умре а мајка преживи, односно да мајка умре а нерођено дете преживи јасно показује да се ради о две засебне јединке. То што је фетус повезан с мајком пупчаном врпцом није довољно да би се третирао као део мајчиног тела, као што је то у античко доба мислио Гален. Од пре неколико деценија изводе се и пренаталне операције. Фетус се вади из мајчине утробе, иако остаје за њу везан пупчаном врпцом, „оперише се и поново враћа у мајку“. Случај који се 1999. догодио у САД током пренаталне операције уверио је фотографа Кленсија, до тада заступника абортуса, да је апсолутно погрешно вршити абортус. При крају операције, нерођена беба, петомесечни фетус Самјуел, који ће се родити четири месеца касније, „извукла је руку из мајчиног стомака и ухватила хирургов прст“. О том догађају, који је овековечио фотографијом, Кленси каже: „Изненада се појавила цела рука из отвора, а затим је беба увукла руку и остала је да вири само шака. Лекар је ухватио шаку и подигао руку, која је реаговала и стиснула лекарев прст. Као да је испробавао њену снагу, лекар је мало протресао малу песницу. Самјуел га је чврсто држао. Усликао сам тај приказ. Невероватно!“¹⁰ Упечатљивост призора недвосмислено показује да фетус није пуки део мајчиног тела већ засебна личност.

На могући приговор оних који се, поштујући светост живота, попут Швајцера, залажу за права свега што је живо, те самим тим и ембриона, одговор радикалних феминисткиња гласи да „из етике поштовања живота не следи да је абортус морално рђав“. Осврнувши се на Швајцеров став страхопоштовања према свему што је живо, Воренова најпре констатује: „Поштовање за живот указује да, кад су друге ствари једнаке, увек је боље избећи убијање живог бића.“¹¹ Но одмах затим она подсећа да је и сам Швајцер био свестан да је немогуће сасвим избећи убијање других бића, јер се животињама и биљкама служимо у исхрани, а организме штетне по нас, као што су вируси, морамо да елиминишемо из здравствених разлога. Дакле, уколико постоји добар разлог за убијање нечег што је живо, дозвољено је прибећи убиству. Слично важи и када је у питању људски ембрион. Абортусу жена може прибећи уколико тиме задовољава неке своје интересе, без обзира да ли се то другима чини довољно прихватљивим

8 Алкорн 2009, 44.

9 Попов 2006, 324.

10 Алкорн 2009, 45-46.

11 Ворен 2004, 444.

разлогом. Сваки женски интерес, па и онај који бисмо окарактерисали као пуки хир, по Вореновој је ваљан разлог за абортус.

На могући приговор да се људски ембрион ипак разликује од оног што је напросто живо, тј. од биљке или животиње, управо тиме што се ради о људском бићу, одговор радикалних феминисткиња гласи да се ипак не ради о суштинској разлици, будући да генетски хуманитет не подразумева и морални хуманитет. Иако ембрион има потенцијал да постане личност, он то још увек није, те сходно начелу да увек треба давати примат оном што је актуално у односу на оно што је потенцијално, жена има права да властиту личност нареди тек потенцијалној личности ембриона.

Што се тиче утврђивања критеријума на основу којег се неке признаје морално достојанство, већина еколошких филозофа, у настојању да заштите права животиња и биљака, дошла је до закључка да се не смемо ограничити искључиво на самосвест или разум, већ да осећајност, пре свега способност да се осећа бол и задовољство, представља примарни критеријум за нечији морални статус. „Критеријум осећајности указује да, када су остале ствари једнаке, морално је горе убити осећајно биће него неки не-осећајни организам. Смрт осећајног бића, чак и када је безболна, лишава га сваког пријатног искуства које би могло да има у будућности.“ Али како знамо које биће има способност осећања а које не? Док се сви слажу да животиње имају ту способност, многи мисле да биљке не осећају бол. На питање да ли фетус осећа бол дају се различити одговори, при чему поједини неурофизиолози сматрају да „људски фетус стиче одређену рудиментарну моћ осећајности на неком степену у другом тромесечју трудноће“. Пре тог периода „њихови мозгови и сензорни органи су сувише неразвијени да дозволе појаву сензација“. Отуда, за разлику од фетуса трећег тромесечја који осећа бол, рани абортус наводно не би представљао морални проблем зато што људски ембрион не осећа бол. Воренова закључује: „Као живи, али не-осећајни организам, фетус првог тромесечја још није биће које има интерес да настави живот.“¹²

Упркос мишљењу многих физиолога да је предуслов за осећајност функционисање централног нервног система, а он не постоји код микроорганизама и фетуса у раној фази развоја, филм *Неми крик*, који је снимљен посредством ултразвука, показује да абортус који је вршен над фетусом у дванаестој недељи трудноће никако није безболан. Наиме, фетус не само што се брани од инструмената који га черече него и испушта неми врисак. Експерименти вршени над биљкама показују да оне не само што „стресно“ реагују на физичке повреде него их чак повређују и увреде које им се упућују.¹³ Штавише, и вода реагује у зависности од тога да ли је изложена позитивној или негативној енергији.¹⁴ Имајући то у виду, сасвим је очекивано да и фетус од најранијег доба различито реагује у зависности од тога да ли је изложен позитивној или негативној енергији.

Док би критеријум осећајности навео неке да заузму став да је абортус дозвољен у периоду док фетус не осећа бол, а након тога више није, за друге абортус чак

12 Ворен 2004, 446.

13 У једном експерименту иста количина пиринча стављена је у две идентичне теглице. Током месец дана „једној теглици је говорено хвала а другој будало“. Дошло се до занимљивог резултата: пиринач коме је исказивана захвалност скоро да је ферментирао и имао је благи укус слада, док је пиринач којем је говорено будало постао црн и буђав. Једно од могућих објашњења је да микроби „вредно раде када их неко хвали, а када их куди постају лењи“. Могуће је да се „микроби када им се говори хвала и будало, удружују у групе доброћудних или штетних бактерија“ (Емото 2008, 89).

14 Микроскопске фотографије структуре воде, које је начинио Масуру Емото, показују да хармонична музика, пријатне речи и молитва имају позитиван ефекат на воду, док хеви метал музика и ружне речи негативно делују на њу.

ни у трећем тромесечју трудноће није морално неисправан. Оспоравајући да је осећајност ваљан критеријум за нечије морално достојанство, Воренова истиче: „Принцип поштовања живота осећајног бића не подразумева да сва осећајна бића имају *једнако* право на живот.“ Наиме, мада животиње осећају бол, ми ипак сматрамо да је дозвољено убијати их, наравно под условом да постоји некакав ваљан разлог. Али уколико се претерано инсистира на ваљаном разлогу, дошли бисмо у ситуацију да је морално неисправно чак и ако би мува била „убијена без неког доброг разлога“.¹⁵ Иако Воренова сматра да је дискредитовала осећајност као могући критеријум нечијег моралног достојанства, тиме што би такво становиште подразумевало неопходност да заузмемо став ненасилности чак и према муви, морално осетљивије особе сматрају да заиста нико не сме бити лишен живота, укључујући и муву, без ваљаног разлога. Тај став не заступају само индијски мудраци, који се позивају на начело *ахимсе*, него и поједини хришћански светитељи. Испуњени мистичком љубављу према читавој творевини, они су сматрали да нико не сме бити безразложно повређен. Преносећи нам своје светогорско искуство, старац Софроније истиче да је Св. Силуан Атонски испољавао „осећање сажаљења према свему живом, према свакој твари“. Једном приликом је негодујући одмахнуо главом када је овај, да пут не би зарастао, грубо ударио штапом по стабиљци. О односу овог светитеља не само према ближњима него и према читавој творевини, старац Софоније каже: „Старац је говорио да нас Дух Божији учи да сажаљевамо читаву творевину, тако да 'без потребе' ни лист на дрвету не треба повредити.“¹⁶

По мишљењу већине теоретичара, морално достојанство поседују само личности. Док животиње и биљке могу бити коришћене као средства, личност је сврха по себи и као таква има бесконачну вредност. Кант истиче да човек, управо зато што је личност, што светост моралног закона прелази на њега, од никога не сме бити третиран као пуко средство.¹⁷ Ако су самосвесност, разум, самомотивисана активност, способност комуникације на софистициран начин и морална узајамност критеријуми личности¹⁸, поставља се питање да ли фетус, а поготово људски ембрион има статус личности. Будући да он још увек нема развијене те способности, а да је стварна личност супериорна у односу на потенцијалну личност, заступници абортуса сматрају да абортус не представља морално неисправан чин. Уверена да би признавање фетусима статуса личности довело у питање право жене да буде аутономна особа, Воренова каже: „Пошто су жене личности, а фетуси нису, треба да станемо на страну поштовања жениних права када се појави очигледан сукоб интереса.“¹⁹ За разлику од оних који праве разлику између базичних и секундарних интереса²⁰, те би, сходно томе, базично право на живот фетуса имало превагу над секундарним интересом жене да се на пример проводи или путује, радикалне феминисткиње су ригидне у инсистирању да је сваки интерес жене изнад права на живот фетуса.²¹

15 Ворен 2004, 446.

16 Софроније 1998, 96-97.

17 Будући да је сврха по себи, човека „нико никада (чак ни Бог) не сме употребити само као средство“ (Кант 1979, 147).

18 Ворен 2012, 53; Ворен 204, 448.

19 Ворен 2004, 450.

20 Већина еколошких етичара, попут Тејлора, сматра да је морално недопустиво „да (небазичне) људске интересе задовољимо на штету (базичних) не-људских интереса“ (Де Жарден 2006, 233).

21 Док Џудит Томсон, иако се залаже за право жене на абортус, ипак признаје да би било „недолично од жене у седмом месецу трудноће да захтева од доктора да изврши абортус, само да би избегла непријатност због одлагања пута у иностранство“ (Томсон 2012, 43), Мери Ворен

Ако бисмо навели самосвесност и разум као критеријуме личности, тај статус би био ускраћен не само фетусима него и тек рођеној деци, као и особама у коми. После лоших искустава са еугеником, поготово током нацистичког доба, тешко да би се неко усудио, упркос томе што се данас све мање респектује хришћански поглед на свет, да заступа став да су несвесне или тешко ментално ретардиране особе недостојне живота. Не само што се дешава да особе изађу из вишегодишње коме, да се људи опораве и после тешких повреда главе, након што су изгубиле способност говора, него ће тек рођена деца, као и фетуси уколико им се дозволи рођење, временом стећи квалитете који се обично приписују личностима.

Као аргумент да плод у мајчиној утроби још увек није човек, да то постаје тек у позној фази трудноће, неки се позивају на „спекулативно Хекелово учење о фазама развоја плода у мајчиној утроби“. Инспириран Дарвиновом еволуционистичком теоријом, Хекел је сматрао да онтогенеза заправо понавља филогенезу. Пошто плод наводно није у свим стадијумима развоја човек, него на првом стадијуму развоја одговара амеби, а на претпоследњем мајмуноликом примату, по биогенези би следило да се абортусом у раним фазама развоја плода не убија човек већ неко ниже биће на еволуционој лествици. Упркос томе што је „биогенеза одавно разобличена као фалсификат и дилетантизам под називом науке, она се заједно са дарвинизмом од школских дана урезала у свест савременика“²², те и даље имплицитно нуди основ за оправдање абортуса. Међутим, не само по религији него и по већини данашњих научника, плод је у свим стадијумима развоја човек. „Ембрион има и људски почетак и перспективу. Његове ћелије, његов генетски материјал, морфологија и физиологија имају особине човека.“²³

IV

Иако се у нашем секуларном времену мало ко ослања и позива на некада доминантно уверење да човеково достојанство извире из тога што је створен по образу Божијем, није на одмет подсетити да је по хришћанском учењу човек личност зато што је његов творца тројични Бог. Будући да је Бог личност, личност је и онај ко је створен по Његовом лику. Ембрион, баш као ни беба, па чак ни многи одрасли људи, додуше још увек није остварена личност, будући да није уподобљен Христу, али у себи садржи потенцијал да постане истинска личност.²⁴ Као што мало дете тек треба да развије потенцијале који су у њему положени, тако ће их развити и фетус уколико се роди. Он ће бити у прилици да властити првородним грехом изобличени образ уподоби Праобразу, Христу. Зачеће самим тим није тек тривијални биолошки феномен, већ почетак евентуалног будућег духовног препорађања и узрастања. „Зачеће, то јест, сједињавање сперматозоида са јајном ћелијом, представља догађај од непроцењивог

сматра да „то не би било, само по себи, неморално, и стога треба да буде дозвољено“ (Ворен 2012, 56).

22 Рафаил 2006, 396-397

23 Хациниколау 2006, 628. „Од тренутка оплодње, новонастали организам поседује јединствену ДНК, различиту од ДНК мајке и оца. С генетског становишта, зачети организам у потпуности је исти као и то исто нерођено дете у 9. месецу трудноће, или као тек рођена беба, адолесцент или одрасла особа“ (Стајић 2018, 167).

24 У емфатичкој употреби појма личност, „човек може бити назван личношћу тек када се обожењем сједини са Богом и када битује у стању обожења“ (Јеротеј 2003, 224). Иако су истинске личности заправо само светитељи, статус личности имају сви људи, управо зато што имају потенцијал уподобљавања Христу.

значаја: превођење из *'небитија у вечнобитије'*, стварање једне непоновљиве иконе Божије.²⁵ Бесмртна душа, коју Бог ствара уз садејство родитељских душа, од тренутка зачећа пребива у телу.²⁶ „Срастање душе и тела одиграва се истог тренутка када почиње дељење и формирање тела (ембриона), то јест у тренутку зачећа почиње и душевни развој.“²⁷ Отуда насилни прекид развоја ембриона није тек пуки прекид биолошког процеса, „него уништавање једног људског живота, који има перспективу вечности“²⁸. Абортусом не само што се онемогућава нечије будуће телесно постојање него и могућност освећења душе и тела, односно доспевања у Царство небеско. Наиме, самим тим што абортирани фетуси нису могли бити крштени, њима је онемогућено да се крштењем ослободе првородног греха, те евентуално задобију благодат Духа Светог и удостоје се пребивања у рају.²⁹

Колики значај придаје чину зачећа Црква је показала тиме што је установила прослављања празника зачећа Господа Исуса Христа, Пресвете Богородице и Св. Јована Претече. Да је у зиготу од тренутка зачећа присутна бесмртна душа сведочи библијска епизода у којој је Јелисавета, сусревши Марију, осетила да је заиграло дете у утроби њеној, те она, испунивши се Духом Светим, почиње да славослови плод стар тек неколико дана. Нема сумње да је разлог узигравања neroђеног Јована Претече у Јелисаветиној утроби била његова радост услед препознавања Исусовог ембриона (Лк. 1, 41-44). Да neroђена деца, фетус Јован и ембрион Исус, нису била личности него тек пуки неоформљени материјал, не би било радости због сусрета. Уосталом, и у Старом Завету постоје места не којима се каже да је Бог изабрао своје пророке док још нису били рођени. Пророк Исаија о себи каже: „Господ ме позва од утробе; од утробе матере моје помену име моје“ (Ис. 49, 1). Неодлучном Јеремији Бог поручује: „Прије него те

25 Хациниколау 2006, 616.

26 Иако је данас међу хришћанима општеприхваћено мишљење да се душа од тренутка зачећа налази у телу, многи латински оци, под утицајем Аристотела, заступали су теорију о накнадном или постепеном оживљавању ембриона. Они су „хронолошки раздвајали оживљавање од зачећа, сматрајући да је зачеће дело родитеља, а оживљавање последица Божијег стварања душе“ (Ларше 2008, 114). Консеквенца таквог учења била је да је абортус фетуса до 40. дана трудноће толерисан као мањи грех, док би абортус након тог времена представљао смртни грех. Са изузетком Теодорита Кирског, Генадија Схолариса и Теофана Медејског, сви православни оци заступали су учење о тренутном или непосредном оживљавању ембриона. Насупрот Евномију, који је сматрао да тело претходи настанку душе, и Оригену, који је учио о преегзистенцији душе, Св. Григорије Ниски тврди да су од самог зачећа душа и тело срасли. За разлику од Аристотела, који је подвајао душу на вегетативну, анималну и умну, те тврдио да умни део душе није присутан од тренутка зачећа у телу, као што је случај са вегетативним, већ тек накнадно ступа у тело, Св. Григорије истиче да је човекова душа јединствена, те је самим тим и умни део душе присутан у ембриону од самог зачећа. Иако је умна душа присутна у ембриону од самог почетка, она се одмах не пројављује, зато што су јој неопходни телесни органи посредством који ће испољити своје дејство. Она ће се пројавити „кроз њој својствену природну енергију, напредујући заједно са телесним растом“, пошто „у сагласности с устројством и усавршавањем тела, заједно с основом нарастају и енергије душе“ (Св. Григорије 2003, 65).

27 Хациниколау 2006, 621.

28 Исто, 628.

29 Иако додуше има либералних теолога који сматрају да некрштеној деци и абортираним фетусима није онемогућено онострано усавршавање, којим се на крају доспева у рај, преовлађујуће мишљење је да они нити уживају у рају нити се муче у паклу. У VI веку Козма Индикоплевст је изнео мишљење да су абортирани фетуси „нека врста средњих бића: они не примају венаца као ми, али не подносе ни казну; ослобођени су казне јер нису уживали у добрима овог живота, али су лишени и венаца јер нису подносили патњу овога живота“ (Ларше 2008, 149).

сздах у утроби, знах те; и прије него изиде из утробе, посветих те; за пророка народима поставих те“ (Јер. 1, 5).

У настојању да заштити право нерођених на живот рана Црква је одредила строгу епитимију за грех чедоморства. Пошто је тај грех поистовећен са убиством, и казна је била одређена сходно томе. Сабор у Елвири, одржан 303. године, предвиђао је чак доживотно лишавање Св. тајне причешћа. Касније је та казна ублажена. Сабор у Анкири 314. за абортус прописује епитимију од десет година. Занимљиво је да је за хотимично убиство казна и даље била доживотно одлучење од причести, док је за нехотимично убиство епитимија била између пет и седам година. „Из тога следи да се абортус сматрао мањим злом од намерног одузимања живота већ рођеном човеку, а већим од нехотимичног убиства.“ Уверен да жена „која вољно усмрти фетус заслужује казну убице“, Св. Василије Велики одбија да се упусти у расправу о томе да ли се ради о оформљеном или неформљеном фетусу и предлаже епитимију десетогодишњег одлучења од причешћа. Он додуше додаје да лечење жене која је извршила утробно чедоморство „не зависи толико од самог времена колико од дубине покајања“. Будући да је смисао епитимије лечење нечије душе а не пуко кажњавање, уколико нека жена испољи дубоко покајања епитимија може бити ублажена. Тиме су се руководили оци будућих времена, па је епитимија на сабору у Лериди 524. смањена на седам година. Мада је и даље на снази канонска одлука која предвиђа седмогодишњу епитимију за абортус, у наше време исповедници је углавном знатно ублажују.³⁰

Иако је током историје било разилажења међу хришћанима у погледу питања да ли је душа присутна у ембриону од тренутка зачећа или тек од четрдесетог дана, данас влада неподељено мишљење да је бесмртна душа присутна у ембриону од самог зачећа. Самим тим абортус, без обзира о којој фази трудноће се ради, представља смртни грех. Но шта је са другим религијама? Летимичан опис њихових становишта показује да се све велике светске религије противе абортусу. Додуше, нека религијска учења начелно допуштају абортус у раним фазама развоја плода. У јеврејској и исламској традицији заступљено је веровање у постепено оживљавање плода. „Према Талмуду, оживљавање се дешава четрдесет дана после зачећа. За један део исламске традиције, који се ослања на суру 23, 12-14 Курана, човек настаје у четири фазе по тридесет дана и тек сто двадесетог дана дух бива удахнут у ембрион. За други део исламске традиције који се позива на *hadith* (Мухамедову реч) дух се удахњује четрдесетог дана.“³¹ Упркос томе што исламско теолошко учење оставља простор за абортус до четрдесетог дана трудноће, у пракси исламских земаља абортус је апсолутно забрањен.

30 Ларше 2008, 80-82. О разлозима за ублажавање тежине епитимија, на основу властитог исповедничког искуства, говори Св. Порфирије Кавсокаливита. Он каже да је у почетку, будући неискусан, и сам прибегавао строгим епитимијама, онако како пише у древним приручницима за исповест. Тако је неком човеку који је починио тежак грех одрезао епитимију одлучења од причешћа на осамнаест година, уз обавезу да врши сто метанија сваке вечери. Када га је после годину дана поново исповедао сазнао је да се овај није придржавао његове препоруке. На питање зашто, добио је следећи одговор: „Рекао си ми још да се у току осамнаест година не причестим. Ја сам помислио да сам и овако и онако пропао, па сам баталио све.“ Суочивши се са неколико сличних одговора Порфирије је закључио да је у наше време неопходно бити блажи од духовника древних времена. Упориште за такав став нашао је и у речима Св. Василија Великог: „Онај ко је добио власт да веже и разрешава, кад увиди код грешника велику скрушеност због греха, нека смањи трајање епитимије“ (Порфирије 2005, 111).

31 Ларше 2008, 156.

Што се тиче кинеске религијске традиције, већ сама чињеница да се први рођендан детета прославља након три месеца од његовог рођења сведочи о уверењу да људски живот почиње зачећем.³² По далекоисточним религијама, које верују у реинкарнацију душе, душа споља, из оностране сфере, улази у мајчину утробу, па би неко могао помислити да је абортус дозвољен све док душа није присутна у фетусу. Међутим, будући да је и у хиндуизму и будизму учење о реинкарнацији спојено са учењем о карми и залагањем за духовни став ахимсе, абортус ће оног ко га почини оптеретити лошом кармом, па је самим тим недозвољен.³³ Теорију реинкарнације прихватили се и многа окултна друштва. Окултисти углавном сматрају да људска душа није присутна у ембриону у раним фазама његовог развоја. По њима, ембрион постаје човек „тек кад прође кроз одређене развојне фазе“, кад претходно стекне етерско, астрално и ментално тело.³⁴ Све докле би абортус у начелу био дозвољен, иако се не препоручује, будући да се души онемогућава утеловљење и будући развој³⁵. Идеолози New Age покрета, синкретистички обједињавајући оно што им одговара из појединих религијских учења и одстрањујући оно што им смета, у складу са духом времена промовисали су идеју да је абортус дозвољен уколико би рођење детета омело „духовну“ праксу родитеља. Један од тзв. духовно-водича је на питање да ли се могу вршити абортуси, одговорио потврдно, оправдавајући такав став тврђом да „живот није нешто непоновљиво“, те да стога „душа детета може да сачека следећу инкарнацију“.³⁶ Штавише, по овом прелешћујућем водичу, „душа детета унапред зна да ће родитељи извршити абортус и не усељује се у такав плод“.³⁷

Летимичан преглед различитих религијских и псеудорелигијских становишта о зачећу и развоју ембриона показао је да нека од њих, за разлику од православног, остављају изван простора за абортус у раној фази трудноће. Православно учење о присутности душе у ембриону од тренутка зачећа изричито одбацује такву могућност. Но поставља се питање какав став заузети када трудноћа угрожава мајчин живот. Да ли је тада абортус дозвољен? Одговор РПЦ гласи: „Када постоји непосредна претња животу мајке због продужетка трудноће, нарочито уколико она већ има деце, у пастирској пракси препоручује се снисхођење. Жена која је прекинула трудноћу у оваквим околностима не бива одлучена од евхаристијског општења са Црквом, али се оно условљава испуњавањем њеног личног покајног молитвеног правила. То правило одређује свештеник који прима њену исповест.“³⁸ Такав став снисхођења преовладава у

32 Занимљиво је да вавилонски астролози нису правили хороскоп од момента рођења детета, већ „од момента зачећа детета“ (Рафаил 2006, 405).

33 То је и даље мишљење већине далекоисточних духовника. О становишту једног од њих види нпр.: www.https://anandamargaforum.wordpress.com/category/abortion (приступљено 23.1. 2019.).

34 Рафаил 2006, 395.

35 По антропозофском учењу Карла Кенига, Ја се усељава у ембрион 17. дана од зачећа. У ембриону су тада присутни и физичко и етерско и астрално тело. Души, која је пре зачећа одабрала своје будуће родитеље, абортусом се одузима телесна посуда и тиме онемогућава њен потенцијални духовни развој, те родитељи који се одлуче на такав чин оптерећују своју карму, и то сразмерно томе колико је времена прошло од зачећа.

36 Алексејев – Григорјев 2007, 206. Слично тврди и Ошо. Оправдавајући абортус, он каже: „Ако већ говорим о бесмртности душе, зашто се онда плаше абортуса? – ако је душа вечна, онда у томе нема греха. Све што сте учинили абортусом, јесте да сте спречили једну душу да уђе у тело. Та душа ће пронаћи неко друго тело, ако не на овој земљи, онда на некој другој“ (Osho 2004, 75).

37 Алексејев – Григорјев 2007, 206.

38 Основи социјалне концепције Руске православне цркве 2007, 149. То снисхођење православне Цркве не користе све трудне жене чији је живот угрожен. У наше време познат је случај Јелене

хришћанству, иако су у неколико наврата поједине папе заступале став да абортус ни тада није дозвољен.³⁹

Што се тиче силовања, случаја који поборници абортуса нарочито воле да истакну, мада су трудноће услед силовања заправо веома ретке⁴⁰, склони смо мишљењу да чак ни тада абортус није оправдан, јер дете није криво за тај злочиначки чин. „Кључна ствар није у томе *како* је дете зачето већ у томе да оно *јесте* зачето. Оно није безвредан 'плод силовања'. Оно је јединствено и дивно Божје створење.“ Траума силовања свакако неће бити отклоњена абортусом. На основу комуникације са силованим женама које су затруднеле, припаднице организације „Феминисткиње за живот“ истичу: „Тешко је замислити гору терапију за жену која је била силована од кривице и немира због тога што је убила своје дете.“⁴¹ Једно истраживање, спроведено у САД, дало је неочекиван резултат: скоро све жене које су абортирале бебе зачете силовањем или инцестом зажале су због тога, док ниједна од оних које су одржале трудноћу „није зажала због своје одлуке“.⁴²

Будући да је ембрион већ од тренутка зачећа личност, свако лишавање живота ембриона, без обзира на стадијум трудноће, самим тим представља грех. Ако то имамо у виду, неопходно је заузети крајње обазрив став према контрацепцији, и то не само зато што Црква негативно гледа на сексуалне односе чија сврха није рађање, већ пре свега зато што већина контрацепцијских средстава „уопште нема директне везе са зачећем“. Препарати којима се лажно приписује функција поузданих средстава за спречавање трудноће заправо не онемогућавају зачеће, као што њихов назив погрешно сугерише, већ су намењени за убијање живог ембриона. Указавши да абортивне пилуле трују ембрион, архимандрит Рафаил се осврће на употребу спирале, за коју парови и не слуте да „не спречава зачињање, већ кретање ембриона – већ оплођене ћелије“. Спирала ембрион лишава његове „животне средине неопходне за развој“, те кроз неколико дана он умире. „Ако се ембрион, без обзира на спиралу унедри у тело мајке“, спирала ће „да га откине и избаци напоље. Долази до убиства за које жена може да не зна и о којем чак и да не подозрева“. Будући да се тзв. контрацепцијским средствима живи плод у телу жене углавном „убија механички или хемијски“, с правом се може рећи да та средства „у већини случајева представљају мини-абортус и у овом смислу се не разликују од обичног убиства“.⁴³

Трикић која је исказала саможртвену љубав према свом нерођеном детету, одбивши да се подвргне хемотерапији и зрачењу. Назив Мајка Храброст стекла је зато што је жртвовала свој живот да би омогућила свом детету да се роди.

39 У својој були *Effraenatam* папа Сикст V је 1588. одбацио сваки вид абортуса, чак и у случају опасности по живот мајке. Крајем 1895. године „Света Столица је објавила забрану абортуса који се врши ради очувања живота мајке“ (Ларше 2008, 95). Осврћући се на такав ригидан став римокатоличке цркве, Симон де Бовоар каже: „Папа је недавно поново изјавио да када је у питању живот мајке или живот детета, треба жртвовати мајку. Наиме, пошто је крштена, мајка може да доспе на небо (...) док је фетусу суђено да заувек остане у недорођеном стању“ (Де Бовоар 1982, 168).

40 По студијама Гутмахер института у САД до трудноће услед силовања долази једном у хиљаду случајева. „Штавише, пошто до зачећа не долази одмах након сексуалног односа, трудноћа се може спречити у многим случајевим силовања отклањањем или испирањем сперматозоида пре оплодње јајне ћелије“ (Алкорн 2009, 98).

41 Исто, 99.

42 Исто, 101-102.

43 Рафаил 2006, 384.

Као што жене које користе абортивне пилуле или спиралу често и не слуте да се тим средствима не спречава зачеће него усмрћује већ зачети ембрион, тако ни парови који прибегавају вантелесној оплодњи најчешће нису свесни да је та техника скопчана са елиминацијом мноштва ембриона, који су, као што смо видели, заправо већ жива бића. Иако је то у нашој јавности недовољно познато, Црква је заузела критички став према овом феномену. Тако РПЦ поручује да су морално недопустиве „све врсте вантелесне оплодње, које подразумевају припремање, чување и намерно уништавање 'сувишних' ембриона“.⁴⁴ Образлажући зашто је вантелесна оплодња морално неприхватљива, архимандрит Рафаил Карелин указује да се концентратом сперме оплођава мноштво ћелија у епрувети. „Затим се неколико ембриона преноси у тело жене. Са временом се врши нови одабир: један ембрион се оставља у животу, а остали се убијају; обично им се иглом пробада срце. При таквој оплодњи може се рећи да плод расте на гробљу своје браће и сестара“.⁴⁵

V

У прилог абортуса неки се позивају на утилитаристички критеријум највеће могуће среће највећег могућег броја људи, односно, у еколошкој верзији, највеће могуће среће највећег могућег броја ентитета. Заступници утилитаристичког становишта сматрају да неки поступак треба етички процењивати не сходно нечијим намерама него сходно последицама које следе из тог поступка. Будући да је човекова природа тако устројена да свако од нас тежи да избегне патњу и бол, а оствари задовољство и срећу, човек сматра да је добро оно што му доноси задовољство а зло оно што му причињава бол и патњу. Свестан да сва задовољства нису подједнако вредна, Бентам је као критеријуме за мерење вредности неког задовољства навео: интензитет, трајање, извесност или неизвесност, близину или удаљеност, плодност, чистоту и обим.⁴⁶ Иако није лако извршити етички прорачун различитих врста задовољстава, уколико бисмо успели да „моралном математиком“ одмеримо да ли неки поступак производи више задовољства или патње, могли бисмо, бар тако верују утилитаристи, с великом вероватноћом донети исправан морални суд. Покушајмо из утилитаристичке перспективе, на једном примеру, проценити да ли је абортус морално оправдан. Рецимо да је малолетна девојка затруднела, што је за њу и њено окружење велики шок. Она као и њен младић још увек иду у средњу школу, њихови родитељи су сиромашни, живе у средини која осуђује предбрачне сексуалне односе. Рођањем детета она би била онемогућена да настави школовање, младић би морао да се запосли, њихова потенцијална каријера би била доведена у питање, родитељи и сродници би тешко поднели срамоту. Шта да чине у тако тешкој ситуацији? Некоме се може учинити да би абортус био дозвољен, јер би, из сужене утилитаристичке перспективе, смрт фетуса био мање зло од збирних мањих патњи мноштва људи који би били погођени рођењем нежељеног детета. Став да је абортус допустив „зато што има потенцијал да створи 'општу срећу“⁴⁷, као што тврди Бунин, веома је опасан, јер бисмо исту ту логику могли применити и у другим случајевима, дајући право друштву да, зарад тобожњег општег добра, уништава оне који му представљају непотребан терет, оне који из било ког разлога наводно не заслужују да живе. Чак и они који се не осећају хришћанима морали

44 Основи социјалне концепције Руске православне цркве 2007, 154.

45 Рафаил 2006, 385.

46 Bentham 1973, 30.

47 Алкорн 2009, 63.

би да се запитају да ли су сагласни са промовисањем еугенике, да ли заиста мисле да је исправно лишити живота тешко ментално ретардиране особе, као и неизлечиве психијатријске болеснике, само зато што исувише коштају друштво.⁴⁸ Довољно је присетити се нацистичке Немачке и њеног програма еутаназije оних који су недостојни живљења, који су опасност по чистоту немачке расе, па увидети куда то води.⁴⁹

Но шта је са нерођеном децом која не само што су нежељена него ће бити рођена са тешким хендикепом? Неки сматрају да их управо абортус лишава будућих патњи, те је у њиховом интересу да не буду рођена.⁵⁰ Будући да ће у њиховом животу квантитет и интензитет патње бити већи од ретких задовољстава, чак и ако не бисмо у етички прорачун урачунали патњу њихових родитеља, наводно је најбоље решење за све, па и њих, онемогућити им такав јадан живот. Али пустимо ипак хендикепиране да сами кажу шта мисле о сопственом животу. Једногласан одговор пацијената који болују од спиналне бифиде на питање „да ли су због хендикепа њихови животи бесмислени и да ли им је требало допустити да умру након што су се родили“ био је да је питање смешно, да сви они, наравно, желе да живе.⁵¹

Чак и ако бисмо занемарили претходно извођење да живот фетуса није мање вредан од збира проблема са којима би се суочили мајка, отац и сродници, као и чињеницу да би рођењем детету била отворена перспектива будућности, у којој би могло да искуси мноштво задовољстава, важно је истаћи да се овакав утилитаристички „етички прорачун“ руководи само проценом краткорочних али не и дугорочних последица. Вероватно би сви укућани након абортуса нежељеног детета осетили извесно олакшање, чак можда и радост због отклањања „непотребних проблема“, али не смемо губити из вида и евентуалне дугорочне негативне последице, и то посматрано не само из медицинске него и из религијске перспективе.

Што се тиче фетуса код кога је уочена деформација, важно је његов случај сагледати не само из овостраничног него и оностраничног перспективе. Нема сумње да хендикепиране особе више пате од осталих, али морали бисмо знати да сврха овостраничног живота није пуко задовољство, већ настојање да се врлинским животом удостојимо што бољег места у оностраничности. Духовно посматрано, телесни недостатак, примљен као Божији дар, заправо представља Божији благослов. Самим тим што страдање без роптања доприноси очишћењу душе, живот хендикепираних није лишен смисла: „Инвалиди ће, ако се не жале, него смерно славослове Бога и живе у Његовој близини, имати боље место у рају.“ Осврнувши се на ментално ретардирану децу, која су препуна доброте, а притом свестан божанске правде која успоставља равнотежу

48 Чак и ако бисмо заострили Раскољникову помисао да је исправно убити старицу која се бави зеленашењем, тако што бисмо додали да јој је ионако остало само још месец дана живота, да ће њеном смрћу бити решени проблеми на хиљаде сиромашних људи, не бисмо смели закључити да је заиста дозвољено у име општег добра лишити је живота. Исто важи и када је у питању живот фетуса.

49 Занимљиво је да је једна од првих радикалних феминисткиња била Маргарет Сангер, особа која се отворено залагала за еугенику. Она је 1916. основала организацију *Америчка лига за контролу рађања*, која ће касније бити преименована у *Планирано родитељство*. Циљ те организације био је да се контрацепцијом и легализовањем абортуса спасе америчка цивилизација од „људског корова“ и „мртвог терета људског отпада“, тј. од обојених, ретардираних, сиромашних и необразованих. Омиљен слоган Сангерове, који је красио њен часопис *Преглед контроле рађања*, гласио је: „Контрола рађања: за стварање чисте расе“. Види: Мајић 2018, 158.

50 Константиновић Вилић – Милосављевић – Петрушић 1999, 9-11.

51 Алжорн 2009, 104. Пример Ника Вујичића показује да и хендикепирана особа може да живи пуним плућима.

између нечијег оностраног и ононостраног стања, Св. Пајсије Светогорац истиче: „Помисао ми каже да богоносни светитељи на небесима неће имати бољи положај, кад је у питање богопознање, од ове деце. Можда њима праведни Бог подари и још нешто поврх тога, јер су овде живела лишена много тога.“⁵²

А шта је са мајком која је абортирала? Иако се најчешће женама које се одлучују на абортус не износе опасности које тај поступак има по њихово физичко и ментално здравље, научници су утврдили да и абортус који се изводи у медицинским установама није апсолутно безбедна процедура, како то иначе неки неодговорно тврде. Не само што и легални абортус може да доведе до тешких инфекција, стерилитета, па и смрти, него је жена која је абортирала изложена много већем ризику од ванматеричне трудноће, будућих нежељених побачаја, рака грлића материце, рака јајовода и рака дојке.⁵³ У сведочењу пред подкомитетом сената САД 2004. др Елизабет Шедиган је изнела податак да „абортус увећава стопу рака дојке, плаценте превије, превремених порођаја и самоубистава мајки“. Према званичној америчкој статистици, „стопа свих врсти смрти већа је код жена које су имале абортус“. Из вида не треба испустити ни статистичке податке који указују на пораст превремених порођаја код жена које су извршиле абортус: „Ниска порођајна тежина и превремени порођаји јесу највећи фактори ризика за смртност беба или касније абнормалности, као и за ниже когнитивне способности и веће проблеме у понашању.“⁵⁴

Психолошке последице, поготово одложене, честе су код жена које су подвргнуте абортусу. Иако краткорочне студије спроведене одмах након абортуса региструју само мању стопу емотивних проблема, „што се може приписати привременом олакшању које пружа прекид трудноће, или поремећају познатом под називом 'емотивна парализа'“, како време одмиче жене у све већој мери осећају кривицу и кајање због тог чина. Вероватно услед слутње да су починиле грех чедоморства, многе жене падају у депресију, а неке од њих се чак одлучују на самоубиство. Према једној америчкој студији, „међу женама које су абортирале, постоји девет пута већа вероватноћа да ће извршити самоубиство него у генералној популацији жена“. О тешким психолошким последицама абортуса један амерички лекар каже: „Од када је абортус легализован, видео сам хиљаде пацијенткиња које су прошле ту операцију. Око 10% показало је веома мало бриге, па чак и потпун недостатак сваког личног осећања. ... Код преосталих 90% може се регистровати читав спектар свих нијанси туге, анксиозности, душевне патње и кајања.“ Психолог Ванда Франц на основу личног искуства рада са женама које су извршиле абортус каже: „Жене које пријаве негативне ефекте после абортуса добро знају у чему је њихов проблем. ... Жале се на ужасне ноћне море где сањају како их деца зову из канти за смеће, сањају делове тела и крв.“⁵⁵ Дакле, краткорочно олакшање због „решеног проблема“, по свему судећи је знатно мање од будућих физичких и психичких проблема.

Ако су толико тешке последице абортуса у оностраном свету, можемо тек замислити колико су тешке вечне последице неокајаног смртног греха у оној страни

52 Пајсије 2011, 331-332.

53 Иако приватне клинике не пријављују све здравствене компликације узроковане абортусом, „уколико се узме у обзир само пријављени број смртних случајева индукованих абортусима, абортус је већ на петом месту међу водећим узрочницима смртности мајки у Сједињеним Државама“ (Анкберг – Велдон 2006, 240-241).

54 Алкорн 2009, 83.

55 Анкберг – Велдон 2006, 244-245. Мада се о томе ретко говори, не треба превидети да су и мушкарци који су одговорни за абортус, поготово уколико су вршили притисак на жену да абортира, изложени психичким траумама. Види: Алкорн 2009, 90.

сфери, и то не само за мајку него и за све особе које су је охрабривале, а поготово принуђавале на абортус. Из религијске перспективе, утробно чедоморство има статус убиства, а за такав поступак, уколико изостане покајање, починиоце чека тешка онострана казна.⁵⁶

Абортус има негативне последице не само на жену и на оне који су је подстицали на тај чин него и на породицу. Примећено је да грех чедоморства уноси немир у породицу у којој је грех учињен. Често се дешава да друга деца оболе, муж почне да се опија и бива неверан. На основу властитог дугогодишњег гинеколошког искуства Трифунова је установила „узајамну везу здравља и начина живота“, те тврди да последице абортуса „увек утичу негативно на здравље следеће рођене деце“. На бази искуствених сазнања она је утврдила „да се јављају хормонски недостаци, нарочито код девојчица“.⁵⁷ За ту појаву може се навести теолошки разлог. Након подсећања да је породица „по хришћанском учењу мала црква“, архимандрит Рафаил Карелин с тугом истиче да је абортуси „претварају у банду разбојника“. Његов увид, настао на основу богатог духовничког искуства гласи: „Злочин и људска крв никада не спајају, већ само раздвајају, због тога је број развода директно пропорционалан броју абортуса“. Што се тиче евентуалне будуће деце родитеља који су окаљани грехом чедоморства, он каже: „Емотивни живот родитеља одражава се у генетским кодовима и прелази на њихову децу у виду склоности. Родитељи који су се одлучили на убиство сопственог детета већ су унели у свој генетски код склоност ка убиству која ће оптеретити психу будуће деце“ или каснијих поколења. Казна за чедоморство често их погађа управо посредством такве деце. „Родитељи који су на своју децу пренели потенцијал суровости и подсвесне жеље ка убиству често сами постају жртве окрутности своје деце и чуде се: откуд оваква, по њиховом мишљењу, неправда?“⁵⁸

Абортус има негативне последице не само на породицу и ужу заједницу⁵⁹, него и на народ, односно државу у којој је тај грех одомаћен. Будући да љубав спаја људе, а грех их раздваја, да непокајани грех изнутра разједа грешника, не чуди што постоји корелација између степена абортуса у једној земљи и учесталости психичких обољења и самоубиства.⁶⁰ Ако бисмо се ограничили на Србију, утврдили бисмо да постоји

56 Св. Јефрем Сиријски, познат по својој визији Страшног суда, о греху чедоморства каже: „Оној грешници која је избацила у себи зачети плод, да не види овога света, тај плод неће дати да види нови век. Као што се она решила да извргне превремено свој плод из утробе, да га сакрије у мрак подземни, исто ће тако она, као мртви плод утробе, бити избачена у таму крајњу“ (Вуковић 1995, 100).

57 Иако би неко могао рећи да се ради само о пуким коинциденцијама, она је приметила да већ сама мисаона усмереност жене на абортус доводи до разбољевања деце, да она понекад доспевају чак и у болницу услед озледа, да се дешава да жена доживи саобраћајни удес на путу ка болницу у којој би да изврши абортус (Трифунова 2006, 325-326).

58 Рафаил 2006, 370.

59 Век раније наше друштво је строго осуђивало чедоморство ванбрачног детета, „сматрајући га најужаснијим грехом и извором сваке невоље која би заједницу задесила. У многим крајевима је било распрострањено веровање да ће област у којој је убијено и закопано 'копиле' морити киша, град и поплаве, све док вода не избаци на површину земље скривено тело детета. Негде је чак, да би се зауставила дуготрајна временска непогода, организована група мушкараца са задатком да пронађе, ископа и поново сахрани убијено дете“ (Павићевић 2007, 567).

60 „Статистика абортуса није у најтеснијој вези само са статистиком распада породице, већ и са статистиком психичких обољења“ (Рафаил 2006, 488). Што се тиче САД, подаци сами по себи довољно говоре: „После раних седамдесетих, када је абортус легализован, дошло је до наглог пораста стопе самоубиства. Само у периоду од 1978. до 1981. године, стопа самоубиства у популацији тинејџера порасла је за 500 процената“ (Алкорн 2009, 245).

корелација између легализације и одомаћености абортуса и смањеног природног прираштаја становништва. По званичним подацима, 1989. године у ужој Србији „на 100 живорођених забележено је дупло више намерних прекида трудноће – око 214, у Војводини 159, а на Косову и Метохији око 20“.⁶¹ Та чињеница је морала бити алармантна, али нашим политичарима није, иако су се многи од њих заклињали у родољубље. Ситуација нажалост ни данас није боља. Но иако је дугогодишњи проблем беле куге велик и горући, он је можда ипак мање важан од оног који није толико очит, кога већина нас није довољно свесна, а на који би се ваљало најпре усредсредити уколико желимо да нам крене на боље. Склони смо наине да мислимо да је највећи проблем управо огреховљеност наше земље, услед чега смо као народ изложени различитим несрећама. Упркос томе што се, са становишта међународног права, с правом жалимо на неправде којима смо изложени од светских моћника, посматрано из духовне перспективе, због својих непокајаних грехова, од којих је један свакако и велика распрострањеност абортуса, заслужено трпимо патњу. Наине, народ који убија своју нерођену децу губи Божију милост и залужује, уколико се не покаје, да трпи различите несреће. Као што је крв невиног Авеља вапила небу (1. Мојс. 4, 10), тако то чини и море крви невиних фетуса. Грех чедоморства није само личан него је и колективан, управо због тога што је абортус легализован. „Кад се уз помоћ закона легализује абортус цело друштво постаје убица, сви ми директно или индиректно учествујемо у сваком одузетом животу, у свакој смрти детета“.⁶²

Ваља истаћи да грех чедоморства погађа и човечанство, пре свега европско, које је легализовало тај грех. Будући да Европљани не желе децу, да су се одали егоизму и хедонизму, по вишој правди доћи ће (нехришћански) народи који не убијају своју децу и угрозити европску (постхришћанску) цивилизацију. Опомињући нас да се „са мистичке тачке гледишта абортуси могу сматрати несвесним поклоњењем демонима, светском хекатомбом“⁶³, архимандрит Рафаил Карелин упозорава на опасност апокалиптичких размера: „Родитељи који убијају своју децу су непријатељи читавог човечанства. Они су непријатељи садашњости, данашњице човечанства, јер уништавају бића која припадају читавој људској породици; они су непријатељи будућности човечанства, јер се морални преступи родитеља трансформишу у нервне болести и наказност њиховог потомства. Они су непријатељи човечанства, јер својим злочиним повећавају и згушњавају поље демонских, разорних енергија, које су се већ као облаци који носе олују навукле над земљом. Ова крв невиних која вапије ка небу, ова хакатомба беба ће, спајајући се с другим греховима човечанства, загрмети над светом у виду страшних потреса и катаклизми, нуклеарног рата, светске глади, неизлечивих тешких болести“.⁶⁴

VI

Иако у данашњем материјалистичком, индивидуалистичком и хедонистичком друштву преовладава уверење да је смисао живота наслада, да нас се други не тичу, макар би хришћани морали имати свест о одговорности како за себе и ближње тако и за отаџбину и свет у целини. Уколико нам је стало како до властитога спасења тако и до судбине човечанства, не бисмо смели бити равнодушни према стању своје свести,

61 Павићевић 2007, 198.

62 Рафаил 2004, 382.

63 Исто, 371. О разлозима које архимандрит Рафаил наводи за такав став види: Исто, 372-378.

64 Исто, 457-458.

огреховљености властите земље и читавог човечанства. Осим напора да сами живимо у складу са нормама хришћанског морала, морали бисмо дићи глас против антихришћанских појава, поготово против њихове легализације. Нажалост, да бисмо избегли непријатности и нападе агресивних прозападних невладиних организација, често се постепено навикавамо на зло и прихватамо различите облике греховног понашања као неприкосновена људска права. Таквим конформистичким ставом, да нас не би оптужили за нетолерантност и политичку некоректност, одредивши се за удобност а не страдање Христа ради, практично смо се одрекли крста који нам је као хришћанима намењен. Уколико се застидимо свог кукавичлука и калкуланства, те постанемо свесни духовне опасности коју носи конформизам, осмелићемо се да искажемо хришћанско становиште о различитим данашњим феноменима, па и о абортусу.

Ма колико то политички некоректно звучало, треба увек изнова понављати да је абортус смртни грех, штавише залагати се за забрану абортуса. За разлику од либерала који сматрају да се женама које су извршиле абортус наноси душевна бол ако им се предочи да су починиле грех чедоморства, а поготово ако им се покажу узнемиравајуће фотографије абортиране деце, будући да је наводно нехумано повређивати њихова осећања, хришћани верују да та бол може бити на спасење, да је свест о почињеном греху предуслов покајања.

Уколико се присетимо да смо, из духовне перспективе, одговорни за сваког и за све што се дешава у свету, схватићемо да нам је свима неопходно искрено и дубоко покајање због распрострањености греха утробног чедоморства, чак и уколико нисмо лично згрешили. Разлог толике распрострањености тог греха, као уосталом и многих других, треба тражити пре свега у опадању истинске религиозности. У атмосфери духовног нихилизма, када владају материјализам, егоизам и хедонизам, када је развратно понашање постало уобичајено а целомудреност се исмејава, неизбежно долази до поплаве абортуса.⁶⁵ Отуда је темељ борбе против абортуса борба против духа овог света. Свестан да је опаснији напад на хришћанство изнутра, разарањем његове моралне и духовне сржи, него што је то био некадашњи спољашњи прогон, који је подстакао неке хришћане на мучеништво, архимандрит Рафаил Карелин поручује: „Борба против чедоморства треба да буде борба против раскалашности, порнографије и разврата за препород људске личности.“⁶⁶ Уколико не дође до духовног препорода одређеног народа и читавог човечанства, неизбежна је пропаст. А за њу ћемо и ми бити криви.

Намера овог текста није осуда оних који су починили абортус нити оних који га оправдавају, већ апел да се о феномену абортуса добро размисли, молба да преиспитамо властиту савест и уверења. Познато је да су се многе жене, као и очеви и лекари, покајали због греха утробног чедоморства. Надамо се да ће тај пут следити и садашњи заговорници абортуса. Ма колико многи наши савременици гајили одбојан став према Цркви као институцији која нас наводно непотребно оптерећује кривицом, која нам квари животну радост тиме што нас опомиње на погубност греха, никад не треба сметнути с ума да Црква није усредсређена на осуду грешника већ греха. Гнушајући се греха, она и даље воли грешнике као личности, и жели да им помогне. Искреним и дубоким покајањем због абортуса, одлуком да се тај грех никад више не понови,

65 Данашњи „људи живе у атмосфери цинизма и разврата, дрског разврата који је прогласио чедност и стид за мрачне остатке прошлости, накакав атавизам“ (Исто, 456).

66 Исто, 455.

последнице греха чедоморства по душе оних који су га починили могу бити отклоњене.⁶⁷ Не само што покајање родитеља отклања демонску таму која се надвила над домом и „привлачи милост Божију на целу породицу“, него оно у извесној мери чак може бити од помоћи и абортираној деци. „Покајање родитеља доноси одређено олакшање душама убијене деце пошто између њих остају неке невидљиве везе.“ Мајка која је починила абортус „може души убијеног да донесе извесну утеху и радост својом молитвом и милостињом датом сиромасима. Ова свест дуга према убијеном детету треба да јој да снаге да чини добра дела“.⁶⁸

Права дилема пред којом се суочавамо када размишљамо о абортусу, није да ли ћемо се одредити за право нерођених, тј. за живот (*for life*) или за право на жене на избор (*for choice*), како то воле да истакну либерали и радикалне феминисткиње, него да ли ћемо оправдати или не грех чедоморства. Неутрална позиција оних који морално осуђују чедоморство а ипак сматрају да абортус мора остати неприкосновено право жене заправо је у себи контрадикторна, јер се њоме фактички прихвата пракса чедоморства. Да ли смо против абортуса, изузев у случају када је угрожен живот мајке, или за абортус сведочи о томе да ли смо заиста за Христа или смо против Христа, чак и уколико се изјашњавамо као хришћани.

Литература

Алексејев, В. – Григорјев, А. (2007): „Схватање Њу ејџа“ – религија антихриста?, у: Димитријевић, В. – Србуљ, Ј. (прир.) *Чувајте се да вас ко не превари : православље на међи векова*. Београд: Православна мисионарска школа при храму Светог Александра Невског

Алкорн, Р. (2009): *Абортус : право на избор или убиство?* Београд: Сотерија

Анкберг, Ц. – Велдон, Ц. (2006): „Колико је абортус безбедан“, у: Владимир Димитријевић, В. – Србуљ, Ј. (прир.) *Мушкарац и жена пред тајном тела : православље и полност*. Београд: Православна мисионарска школа при храму Светог Александра Невског

Bentham, J. (1973): *The Principles of Morals and Legislation*. New York: Hafner Press

Ворен, М. Е. (2004): „Абортус“, у: Сингер, П. (прир.), *Увод у етику*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића

Ворен, М. Е. (2012): „О моралном и правном статусу ембриона“, у: Ракић, В. – Младеновић, И. – Дрезгић, Р. (прир.), *Биоетика*. Београд: Службени гласник – Институт за филозофију и друштвену теорију

Вуковић, Ђ. (1995): „Још о абортусу код нас“, у: Никчевић, В. (прир.) *Светиња живота и чедоморство*. Цетиње: Светигора

Де Бовоар, С. (1982): *Други пол*, I. Београд: БИГЗ

Де Жарден, Ц. Р. (2006): *Увод у еколошку етику*. Београд: Службени гласник

Емото, М. (2008): *Порука воде*. Београд: Златни змај – Либер

Живот и поуке старца Порфирија Кавсокаливита (2005). Нови Сад: Беседа

⁶⁷ Жена која је чинила чедоморства „треба да постане свесна тежине свог греха, да се покаје и да замоли свештеника да јој да епитимију – црквену казну чије испуњење привлачи милост Божију. Крв се омива сузама“ (Исто, 419). То важи и за остале који су били укључени у чин абортуса.

⁶⁸ Исто, стр. 420.

- Јеротеј (Влахос), митрополит (2003): „Личност у православном предању“, у: Србуљ, Ј. (прир.) *Господе, ко је човек? : православна антропологија и тајна личности*. Београд: Православна мисионарска школа при храму Светог Александра Невског
- Јустин (Поповић) (1999): *Пут богопознања / Философске урвине*. Београд: Наследници Оца Јустина и манастир Ћелије код Ваљева
- Кант, И. (1979): *Критика практичног ума*. Београда: БИГЗ
- Константиновић Вилић, С. – Милосављевић, М. – Петрушић, Н. (1999): *Абортус: правни, медицински и етички приступ*. Ниш: Женски издавачки центар за едукацију и комуникацију
- Ларше, Ж-К. (2008): *За једну етику рађања*. Београд – Шибеник: Истина
- Основи социјалне концепције Руска Православне Цркве* (2007). Нови Сад: Беседа
- Osho (2004): *Philosophia ultima*. Београд: Mataphysica
- Павићевић, А. (2007): Брачни и породични живот : друштвена политика и процеси трансформација“, у: М. Ристовић (прир.) *Приватни живот код Срба у двадесетом веку*. Београд: Слио
- Пајсије Светогорац, старац (2011): *Чувајте души*. Београд: Православна мисионарска школа при храму Светог Александра Невског
- Попов, Д. В. (2006): „Ембриологија о настанку човековог живота“, у: Димитријевић, В. – Србуљ, Ј. (прир.) *Мушкарац и жена пред тајном тела : православље и полност*. Београд: Православна мисионарска школа при храму Светог Александра Невског
- Рафаил (Карелин), архимандрит, „О абортусу, и о разврату“, у: Димитријевић, В. – Србуљ, Ј. (прир.) *Мушкарац и жена пред тајном тела : православље и полност*. Београд: Православна мисионарска школа при храму Светог Александра Невског
- Рашевић, М. (1993): *Ка разумевању абортуса у Србији*. Београд: Институт друштвених наука – Центар за демографска истраживања
- Св. Григорије из Нисе (2003): „О стварању човека“ у: Србуљ, Ј. (прир.) *Господе, ко је човек? : православна антропологија и тајна личности*. Београд: Православна мисионарска школа при храму Светог Александра Невског
- Свети Јован Лествичник (2008): *Лествица*. Манастир Хиландар
- Свето писмо Старога и Новог зајета* (2012). Београд: Свети архијерејски синод Српске православне цркве
- Софроније, архимандрит (1998): *Старац Силуан*. Манастир Хиландар
- Стајић, М. (2018): „Случај Роу против Вејда – друштвене околности које су довеле до легализације абортуса у САД“, у: Ђурковић, М. *Између киборга и химере : човек и савремена биоетика*. Београд: Satena mundi – Институт за европске студије
- Томсон, Џ. Џ. (2012): „Одбрана абортуса“, у: Ракић, В. – Младеновић, И. – Дрезгић, Р. (прир.), *Биоетика*. Београд: Службени гласник – Институт за филозофију и друштвену теорију
- Трифунова, Т. (2006): *Искуство гинеколога*“, у: Димитријевић, В. – Србуљ, Ј. (прир.) *Мушкарац и жена пред тајном тела : православље и полност*. Београд: Православна мисионарска школа при храму Светог Александра Невског
- Хациниколау, митрополит Николај (2006): „Полност и спасење човеково“ у: Димитријевић, В. – Србуљ, Ј. (прир.) *Мушкарац и жена пред тајном тела : православље и полност*. Београд: Православна мисионарска школа при храму Светог Александра Невског
- Чворовић, З. (2018): „Абортус као кривично дело у стародревним правима, канонима Цркве и у византијско-словенском праву“, у: *Црквене студије*, бр. 15.

Zoran Kindjic

THE PROBLEM OF ABORTION

Endeavouring to refute the prevalent attitude on moral acceptability of abortion as an inviolable women's right, the author considers different arguments presented in favour of the abortion. Modern ultrasound diagnostic has disproved the opinion that an embryo is just a part of the mother's body. Contrary to the attitude of radical feminists that each interest of a woman is above embryo's right to life, the author reminds that an embryo is a unique personality since the moment of its conception, that it is created in the image of God and, therefore, it cannot be treated as mere means. Utilitarian attitude that a proper ethical criterion is ultimate happiness of the largest number of people, conceals in itself danger by allowing elimination of single personalities for a supposed general benefit. Utilitarian justification of the abortion overseas long-term effects on physical and mental health of the mother, as well as on her destiny in the life to come, unless she repents for the sin of abortion. Negative consequences of abortion for the community are not only depopulation, but sinfulness of the people, that causes many tribulations.